

CSEH GERGŐ BENDEGÚZ

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945. augusztus 22-i ülésének jegyzőkönyve

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt Fegyverszüneti Egyezmény alapján létrehozott *Szövetséges Ellenőrző Bizottság* (SZE) 1947. szeptember 15-éig, a Párizsi Békeszerződés letétbe helyezéséig működött Magyarországon.

A Fegyverszüneti Egyezmény – melynek teljesítését a Bizottság volt hivatva ellenőrizni – egyebek mellett kötelezte Magyarországot a Szovjetunió és a szövetségesek elleni háború beszüntetésére és a Németország elleni hadüzenetre, a német állampolgárok internálására, az 1937. december 31. előtti határok visszaállítására, a szövetséges hadifoglyok és internáltak szabadon bocsátására, a faji vagy vallási diszkriminációt megtestesítő törvények hatályon kívül helyezésére, az Egyesült Nemzetek tagállamai területéről elszállított tulajdonok visszaszolgáltatására, a magyarországi német katonai tulajdonok átadására, kártérítés fizetésére a Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia számára, a SZE egyes misszióinak teljes ellátására, a háborús bűnösök letartóztatására és az elítélésükben való közreműködésre, a Hitler-barát és fasiszta szervezetek feloszlátására, ezenkívül mindenféle kulturális és sajtótevékenységnek a szovjet főparancsnoksággal való engedélyeztetésére. Mindezek a kötelezettségek közismerten széles körű felhatalmazást adtak a végrehajtásukat ellenőrző testület, különösen pedig annak szovjet vezetése kezébe. Az egyezményből fakadó tényleges ellenőrzési és intézkedési jogosítványok gyakorlása, valamint ezek önkényes kiterjesztése folytán a bizottság a szovjet katonai megszállás tényét közvetlen politikai és gazdasági befolyássá alakító testületként működött 1945 és 1947 között. Mindez természetesen része volt a II. világháborút követő nemzetközi konszenzusnak, melyben a „Felszabadított Európáról” szóló jaltai deklaráció¹ ellenére mind a szovjet fél, mind az angolszász nagyhatalmak hallgatólagosan tudomásul vették, hogy a megszálló csapatok többé-kevésbé saját képükre formálják a megszállt ország társadalmi berendezkedését. Jellemző példa erre a jaltai konferenciára megfogalmazott amerikai Közép-Európa stratégia,² amely tudomásul vette a

---

1 Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény. Bp. 1969. 164–165.

2 Foreign Relations of the United States. (= FRUS) The Conferences at Malta and Yalta 1945. Washington, 1955. 238–245.

Szovjetunió közvetlenebb érdekeltségét Magyarországon, s azt is megállapította, hogy a romániai, bulgáriai, illetve magyarországi *Szövetséges Ellenőrző Bizottságok* gyakorlatilag az Olaszországban felállított, de a nyugatiak által irányított bizottság „tükröképei” lesznek. A jaltai tárgyalások után Rooseveltnél ugyan a kizárólagos szövetségek, egyoldalú akciók és a befolyási övezetek „félmegoldásai” helyett létrejött új világrendet üdvözölte, az Egyesült Államok tényleges politikája a Csendes-óceán térségében vagy Európában azonban rendkívüli mértékben emlékeztetett a *spheres of influence* hagyományos gyakorlatára.³ Ebben a szellemben utasította Stettinius külügyminiszter-helyettes Harrimann moszkvai ügyvivőt a magyar fegyverszüneti tárgyalásokon való részvételre 1945 januárjában.⁴ Bár a Balfour vezette brit és a Harriman vezette amerikai delegáció a jóvátételi összeg csökkentésével és annak elszámolási rendjével, valamint a SZEB hatáskörével kapcsolatban tett bizonyos kísérleteket a szovjet dominancia mérséklésére, ezek inkább csak az előbbi kérdéskörben vezettek kézzelfogható eredményre. A SZEB hatáskörét tekintve a nyugati kezdeményezések nem jártak komoly eredménnyel: a szovjet fél a fegyveres harcok idejére csak tájékoztatási, utána pedig előzetes konzultációs kötelezettséget volt hajlandó vállalni a magyar kormányhoz adandó politikai utasítások tekintetében.⁵ A nyugati diplomácia a fegyveres harcok időszakára elfogadta azt az elvet, hogy az ellenőrző bizottság a *Vörös Hadsereg* katonai érdekeinek alárendelten működjék, a háború vége és a békeszerződés érvénybe lépése közötti időszakban azonban megkísérelte érvényesíteni három nagyhatalom delegációinak egyenlő jogosítványait.⁶ A SZEB működésének első szakaszát, tehát az 1945 februárja és júliusa közötti időszakot értékelve F. T. Merrill, az amerikai misszió tagja egyenesen névleges amerikai részvételtől beszélt.⁷ Ennek a helyzetnek azonban ő két, az Egyesült Államokra nézve előnyös oldalát emelte ki: egyrészt ebben a helyzetben a magyarok is tudatában voltak annak, hogy az ország jólétéért a felelősség nem a nyugatot terheli, másrészt a szovjet fél egyoldalú tevékenysége precedenst teremthetett a Japánban felállítandó és amerikai vezetésű ellenőrző bizottság működéséhez.

Nem volt teljes összhang az angolszász nagyhatalmak közép-európai stratégiai között sem. Míg az amerikai diplomácia – legalább a nyilatkozatok szintjén – a jaltai deklaráció érvényesítésére és az ellenőrző bizottságok működésének „egyenrangúsítására” törekedett, addig a *Foreign Office* a korabeli külügyi források tanúsága szerint legkésőbb 1945 júliusában arra a következtetésre jutott,

3 Ld. erre vonatkozóan: *Geir Lundestad: The United States, Great Britain and the Origins of the Cold War in Eastern Europe*. In: *Uő: The American "Empire" and Other Studies of US Foreign Policy in a Comparative Perspective*. Oslo–Oxford, 1990. 144–145.

4 FRUS 1944. III. The British Commonwealth and Europe. Washington, 1965. 954–955.

5 Ld. *Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947*. Bp. 1982. 15–18., ill. *Cseh Gergő Bendegúz: Adalékok a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság szervtörténetéhez*. Levéltári Szemle 1998. 4. sz. 16–24.

6 Ld. *Balogh S.*: i. m. 14–18.

7 Review of political events in Hungary January–October 1946. National Archives, Washington D. C. Record Group: 84. Budapest Legation Files. 711.9.

hogy a közép-európai vesztes államok helyzetét nem az ellenőrző bizottságok működésének demokratizálása vagy a megszálló szovjet katonai vezetés nyugati kontrollja fogja megfelelően rendezni. Ehelyett inkább a békeszerződések előkészületeinek felgyorsítását, és a – nyugati mércével egyáltalán nem reprezentatív – kormányok elismerését szorgalmazták, ez vezetett volna reményeik szerint mielőbbi békekötéshez, a szerződések megkötése után pedig a szovjet csapatok visszavonásához.

A Bizottság működésének revíziójára az 1945. július 17. és augusztus 2. között rendezett potsdami konferencia nyomán került sor, de a testület működésében néhány formai módosítást leszámítva ez sem hozott érdemi eredményt. A szovjet fél által egyoldalúan, vita nélkül módosított Alapszabály több, a nyugatiak számára kedvezőbb kitévelt tartalmazott ugyan,⁸ azonban a testület működésében ezek lényegi változást nem jelentettek. A továbbiakban is az angol és az amerikai delegációk legfőbb sérelme maradt, hogy a Bizottság nevében tett érdemi döntésekről és intézkedésekről csak utólag a sajtóból, vagy magyar politikusoktól értesültek. Továbbra is csak a SZEB szovjet vezetőségén keresztül tartották a kapcsolatot a magyar kormányzatszervekkel, s a szabályzat azon pontja is papíron maradt, hogy az amerikai és angol tiszteknek joguk volt bármilyen, a SZEB működésével kapcsolatos levélről, utasításról másolatot kapni. Az új eljárás mód szerint az Ellenőrző Bizottság üléseit tíznaponta, illetve szükség esetén még gyakrabban kellett volna összehívni, ezek a hivatalos találkozók azonban csak a legkritikább esetben követték egymást két héten belül.

A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság két és fél éves működése során ötvennél több hivatalos és informális ülést tartott delegációvezetői szinten, nem számítva a SZEB keretén belül felállított részlegek – politikai, adminisztratív, katonai, légügyi, folyami hajózási, illetve gazdasági – megbeszéléseit, valamint az alacsonyabb szintű vagy alkalmi találkozókat.

A testület üléseinek eredeti jegyzőkönyvei magyarul még nem láttak napvilágot, a levéltári források kutatásának akadályai miatt pedig csak az angol és az amerikai diplomáciai és katonai dokumentumok hozzáférhetőek szabadon.⁹

Az itt közölt dokumentum jellemző módon jeleníti meg az 1945 nyarán megváltozó nemzetközi légkört és ennek folytán a SZEB nyugati és szovjet missziói között kiéleződő feszültséget, valamint felvillantja a delegációk közti leggyakoribb konfliktusforrásokat: az alapszabály – ezen keresztül pedig a felek egyenrangúsága – körüli vitákat, a magyar belpolitikai életbe való egyoldalú

8 Pl. előzetes bejelentési kötelezettség mellett szabad utazást engedélyezett az országban a nyugati missziók tagjainak, a ki- és beutazási kérelmek elbírálásának határidejét egy héten határozta meg, megszabta a hivatalos ülések összehívásának rendjét, a magyar kormánynak szóló és „elvi” kérdéseket érintő utasítások kiadásának előfeltételül pedig az amerikai és brit képviselők előzetes egyetértését írta elő.

9 Az amerikai és az angol jegyzőkönyveket ld. Documents of the meetings of the Allied Control Commission for Hungary 1945–1947. Editor-in-Chief: István Vida. Documents collected, selected, edited; footnotes, introduction: Gergő Bendegúz Cseh. Bp. 2000. (Iratok a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság történetéhez 1945–1947.)

szovjet beavatkozásokat, valamint a nyugati fél elzártságát a döntésektől, sőt az azokkal kapcsolatos írásos vagy szóbeli információktól is.

A dokumentum az amerikai misszió titkára által készített szó szerinti jegyzőkönyv¹⁰ fordítása.

Jegyzőkönyv a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság 5. üléséről

Budapest, 1945. augusztus 22.

Az Amerikai Egyesült Államok képvisellete a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságban, Budapest

Jegyzőkönyv

A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság 5. ülését augusztus 22-én 20.00 órakor tartották a SZEB szovjet részlege főparancsnokságának konferenciatermében a Bajza utcában, az Andrássy út közelében, Budapesten.

A találkozót az elnök, a Szovjetunió marsallja, K. J. Vorosilov¹¹ nyitotta meg és ő is elnökölt.

Jelen voltak

Az Amerikai Egyesült Államok képviselétében: William S. Key vezérőrnagy,¹² Dallas S. Townsend ezredes,¹³ William F. Dietrich százados¹⁴ (Egyesült Államok Haditengerésze-te), Henry G. Simmonite ezredes,¹⁵ Lawrence R. Hagy alezredes,¹⁶ Edward J. Czerniuk őrnagy.¹⁷

Nagy-Britannia képviselétében: O. P. Edgcumbe vezérőrnagy,¹⁸ J. H. Simpson repülődandár-parancsnok,¹⁹ G. A. C. MacNab dandártábornok,²⁰ J. B. Pemberton alezredes,²¹

10 I. m. 67–74.

11 Klement Jefremovics Vorosilov (1881–1969), katonatiszt, a Szovjetunió marsallja. Részt vett az 1917. októberi orosz forradalomban, majd az azt követő polgárháborúban. 1925 és 1940 között Hadügyi Népbiztos, 1946 és 1953 között a Minisztertanács elnökhelyettese. 1945 februárja és 1947 szeptembere között a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke.

12 William Shaffer Key tábornok (1897–1959), a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai missziójának vezetője 1945 és 1946 között.

13 Dallas S. Townsend ezredes, az amerikai misszió gazdasági részlegének vezetője.

14 William F. Dietrich százados, az amerikai misszió hajózási részlegének vezetője.

15 Henry G. Simmonite az amerikai misszió titkára.

16 Lawrence R. Hagy alezredes, az amerikai misszió gazdasági részlegének tagja.

17 Edward J. Czerniuk őrnagy, az amerikai misszió információs részlegének tagja.

18 O. P. Edgcumbe vezérőrnagy, az angol misszió vezetője a SZEB megalakulásától annak megszűntetéséig.

19 J. H. Simpson repülődandár-parancsnok, az angol misszió légierő részlegének tagja.

20 G. A. C. MacNab dandártábornok, az angol misszió katonai részlegének vezetője.

21 J. B. Pemberton alezredes, az angol misszió titkára.

H. G. Jennings-Bramley alezredes,²² D. Bloodworth százados, S. V. Chambers,²³ J. B. Stewart.²⁴

Az orosz delegáció: K. J. Vorosilov marsall, Szviridov altábornagy,²⁵ Scserbakov vezérőrnagy,²⁶ Kondratov tábornok,²⁷ I. I. Levuskin vezérőrnagy,²⁸ A. M. Beljanov vezérőrnagy,²⁹ Trainin ellentengernagy,³⁰ Belikov sorhajókapitány,³¹ U. I. Szova ezredes,³² Osztrovszkij ezredes,³³ M. I. Cserkaszov alezredes.³⁴

A vita, melyről a feljegyzést a titkár³⁵ készítette, alapvetően a következő volt; bármilyen eltérés az oroszból való fordítás eredménye.

Marsall: A találkozó az előzetesen elkészített napirendet fogja követni, mely a következő:

Napirend

5. találkozó – augusztus 20., 20.00 óra

1. Beszámoló a magyar hadifoglyoknak és magyar állampolgároknak az angol–amerikai erők által ellenőrzött területekről való hazatelepítésével kapcsolatban tett ausztriai utazás eredményeiről.
A jelentés készítői: MacNab tábornok (angol misszió)
Szmirnov ezredes (SZEB)
Simmonite ezredes (amerikai misszió)
2. A magyar Nemzetgyűlés tagjainak hazatérése: Bartók Béla, Bölöni György, Károlyi Mihály, Vámbéri Rusztem. (Megjegyzés: a magyar kormánytól.)
3. A szövetséges államok tudósítóinak belépése Magyarországra.
4. A SZEB legutóbbi találkozásán³⁶ nem teljesen tisztázott kérdés, a magyar háborús bűnösök kiszolgáltatása a magyar kormánynak az angol és az amerikai képviselő számára előterjesztett lista alapján.
5. Vita Vorosilov marsallnak a SZEB új eljárás módjára vonatkozó, 1945. augusztus 14-én kelt leveléről. (A kérdést William S. Key vezérőrnagy vetette fel.)
6. Választások Magyarországon. (A kérdést William S. Key vezérőrnagy vetette fel.)
7. Postai és táviró-kapcsolat. (Az újabb kérdést Edgcumbe tábornok vetette fel.)

22 H. G. Jennings-Bramley alezredes, az angol misszió összekötő tisztje.

23 S. V. Chambers az angol misszió gazdasági albizottságának civil tagja.

24 J. B. Stewart az angol misszió pénzügyi albizottságának civil tagja.

25 Vlagyimir Petrovics Szviridov altábornagy (1897–1963) katonatiszt. 1945 nyarától 1947 szeptemberéig a magyarországi SZEB elnökhelyettese. 1946 márciusától – amikor Vorosilov marsall végleg elhagyta Magyarországot – a SZEB tényleges vezetője Szviridov. 1949-től 1954-ig a Magyarországon állomásozó szovjet Középső Hadseregsoport parancsnoka.

26 L. A. Scserbakov vezérőrnagy, a SZEB elnökének titkára.

27 A. N. Kondratov, vezérőrnagy, a szovjet misszió katonai részlegének vezetője.

28 I. I. Levuskin vezérőrnagy, a SZEB parancsnokságának vezetője.

29 A. M. Beljanov vezérőrnagy, a szovjet misszió adminisztratív részlegének vezetője.

30 P. A. Trainin ellentengernagy, a SZEB elnökének segédje.

31 S. I. Belikov sorhajókapitány, a SZEB folyami hajózási részlegének vezetője.

32 U. I. Szova ezredes, a SZEB gazdasági részlegének vezetője.

33 I. I. Osztrovszkij ezredes, a SZEB repülésügyi részlegének vezetője.

34 M. I. Cserkaszov alezredes, a szovjet misszió összeköttetési részlegének vezetője.

35 Az amerikai misszió titkára, Simmonite ezredes.

36 Ezt megelőzően 1945. aug. 3-án tartott ülést a SZEB. Ld. Documents of the meetings of the Allied Control Commission for Hungary i. m. 59–66.

Marsall: Az első kérdés a magyarok hazatelepítésére vonatkozik.³⁷ Szeretném vitára bocsátani ezt a kérdést.

Key tábornok: A bizottság jelentését megfelelően tartalmazza annak a találkozóknak a jegyzőkönyve, melyről mindannyian kaptunk másolatot (a Salzburgi Konferencia jegyzőkönyve csatoltan megtalálható „A” mellékletként³⁸). A terv hetente 20 ezer magyar állampolgár hazaszállításáról gondoskodik szeptember elsejétől vagy akörüli időponttól kezdve. Javaslom, hogy hagyjuk jóvá a bizottság jelentését, valamint, hogy a magyar kormány kapjon utasítást arra vonatkozóan, hogy álljon készen hetente 20 ezer fő fogadására a megadott időponttól kezdve.

Edgcumbe tábornok: Szeretném elmondani: alapvető fontosságú, hogy a táborok legyenek készen és magyar delegáció legyen a fogadóállomásokon, akik a szövetségesek képviselőivel együtt ellenőrzik, amikor ezek a hazatelepítettek megérkeznek.

Marsall: Úgy hiszem, meg kell vitatnunk ezt a kérdést ma este. Először is a bizottság, mely Salzburgban járt, nem tárgyalta a szovjet főparancsnoksággal, hogy engedélyt kérjen a vonatok áthaladására Ausztrián, másodsor körülbelül 5 millió orosz katona van azon a területen, akiket előbb kell hazaszállítani vagy hazatelepíteni a Szovjetunióba. Az eléggé nyilvánvaló, hogy a magyaroknak az amerikai zónákból való hazatelepítése azonnal megkezdődhet, de a brit zónában a magyar határig való eljuttatásuk kérdését még rendezni kell. A magyar kormányban nincsenek szállítóeszközei, úgyhogy intézkedni kell a hazatelepítendő személyeknek a táborokba való eljuttatásáról.

Key tábornok: Most első alkalommal szerzek tudomást arról, hogy azon a területen az orosz hatóságoktól engedélyt kellene kérnünk az övezetükön való áthaladáshoz. Valójában nem gondoljuk, hogy a szovjet parancsnokság méltányolná, ha megvitatnánk velük a kérdést. 89 ezer fő van az amerikai övezetben, és az amerikai hadseregnek vannak vonatai, melyeket fel fognak szerelni erre a célra, feltéve, hogy a vonatok visszaérkeznek, és ezek akár holnap indulhatnak, vagy bármikor, amikor a magyar táborok készen állnak. Ezért javaslom, hogy engedélyezzük ezeknek az embereknek az elszállítását és vigyünk el minden embert onnan, ezalatt a brit hatóságok eldönthetik a vonatok Magyarországra való belépésének kérdését. Ha megvárjuk a hideg beköszöntét, nagyon nehéz lesz ezeket az embereket elszállítani. Szorgalmazom a bizottság jelentésének jóváhagyását, és hogy a szállítások az amerikai zónából kezdődjenek meg szeptember 1-jével. A többi kérdést menet közben tisztázhatjuk.

Marsall: Ez valószínűleg megfelelő megoldás amerikai szempontból, hiszen Önök abban érdekeltek, hogy a magyarokat olyan gyorsan hazaszállítsák, amilyen gyorsan csak lehet. Mi viszont a szovjetek elszállításában vagyunk érdekeltek, ezt pedig meg kell oldani. Az Ausztriában járt bizottság minden intézkedést megtett a magyarok hazatelepítésére, de nem foglalkozott a szovjetek elszállításával. Így el kell halasztanunk a kérdés megvitátását mindaddig, amíg a másik kérdésben nem születik döntés.

37 A fegyveres harcok végeztével Németország amerikai megszállási övezetében maradt közel negyedmillió magyar menekült ellátása komoly terheket rótt a megszálló hatóságokra, ezért azok – a magyarországi SZEB amerikai misszióján keresztül – folyamatosan sürgették a menekültek minél gyorsabb és szervezettebb hazaszállítását. Az ellenőrző bizottság szovjet és amerikai delegációi közötti feszültség 1945 nyarán történt kielemezéséhez jelentősen hozzájárult a hazatelepítések hátráltatása. Végeredményben 1945 szeptemberében kezdődött meg és 1947 nyarán fejeződött be a közel 250 ezer magyar menekült hazaszállítása.

38 A mellékletet nem közöljük. Ld. Documents of the meetings of the Allied Control Commission for Hungary i. m. 439–442.

Key tábornok: Nem szeretném elhalasztani az ügyet, szeretném, ha ma vagy holnap, de legkésőbb két napon belül határoznánk. Nem kellene tovább halasztani a döntést.

Edgcumbe tábornok: Ez az 5 millió szovjet, akit említett, Ausztriában van? Ha igen, nem értem, mennyiben érinti ez a mi terveinket, hiszen mi amerikai és brit vonatokat fogunk felhasználni a magyarok elszállításakor.

Marsall: Az 5 millió szovjet Németországban és Ausztriában van, és az ausztriai szovjet főparancsnokság szükséges beleegyezése nélkül nem tudjuk őket [ti. a magyarokat] átszállítani a szovjet megszállási övezeten, el kell tehát halasztanunk a kérdés megvitatását.

Edgcumbe tábornok: Javaslom közölni a magyar kormánnyal, hogy mielőbb kezdjék meg a táborok felállítását, hogy mire a döntés megszületik, készek legyenek fogadni a hazatérőket.

Marsall: A magyar kormány már megkezdte az előkészületeket a hadifoglyok fogadására és Szviridov altábornagy (alelnök) szerint a magyar kormány három táborot készít elő, mindegyik 20 ezer fő fogadására lesz alkalmas, és az élelem, ellátás és a ruhák összegyűjtése folyamatban van.

Key tábornok: Van egyéb akadálya is a program elindításának, azonkívül, hogy engedélyt kell kérni a szovjet parancsnokságtól a vonatoknak az övezetükön való áthaladására?

Marsall: Az Ausztriában járt bizottság nem tárgyalta meg a szovjet állampolgárok vagy a vonatok áthaladásának az ügyét a szovjet főparancsnoksággal, így hát el kell halasztanunk a kérdést kb. 5 nappal, hogy megtudakoljuk a Szovjet Parancsnokság álláspontját. Akkor értesíteni fogom Key és Edgcumbe tábornok urakat a döntésről.

Key tábornok: Természetesen nem örülök a kérdés elhalasztásának, de ha ez az Ön válasza, tájékoztatni fogom a mieinket, hogy 5 napot még várniuk kell a döntésre.

Marsall: A következő kérdés a magyar Nemzetgyűlés tagjainak, Bartók Bélának, Bölöni Györgynek, Károlyi Mihálynak és Vámbéri Rusztemnek a Magyarországra való hazatérésére vonatkozik. Bartók híres zeneszerző, Bölöni volt a párizsi Magyar Felszabadítási Bizottság elnöke, Károlyi volt a Magyar Köztársaság alelnöke [sic!], Vámbéri pedig tudós. Mindannyiukat parlamenti képviselővé választották és mindannyian közismert személyek hazájukban. Szeretném megkérdezni Edgcumbe tábornok urat, van-e valami javaslata, hogyan lehetne közülük három számára, akik jelenleg Londonban tartózkodnak, engedélyezni a Magyarországra való beutazást. Nincs ez ellen ellenvetésem, mivel mindannyian antifasiszták és szeretném tudni, mit kellene tennünk a visszajuttatásuk érdekében. A döntést sürgősen meg kellene hozni, mivel az Ideiglenes Nemzetgyűlés szeptember 5-én fog összeülni.

Edgcumbe tábornok: A lehető leghamarabb táviratozni fogok a brit kormánynak lezögezve, hogy a Marsall úr szeretné a hazatérésüket. Nem tudhatom előre, mi lesz a válasz, habár valószínűleg bele fognak egyezni.

Marsall: Bizonyos abban, hogy a válasz igen lesz?

Edgcumbe tábornok: Nem, természetesen nem. Nem tudom megmondani, mit fog kormányom tenni, mivel sok nehézség merülhet fel, például az utazással kapcsolatban.

Key tábornok: Én ugyanígy fogok eljárni. Ez politikai kérdés és kormányomnak kell döntenie. Szeretném megkérdezni a Marsallt, van-e más tagja is az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, aki távol van Magyarországtól és nem fog tudni részt venni a szeptember 5-i ülésen.

Marsall: Nem tudom.

Edgcumbe tábornok: Feltételezem, hogy Bölöni, aki jelenleg Párizsban van, az Önök párizsi képviselőtén keresztül fog hazatérni.

Marsall: Igen, utána fogok érdeklődni. Egyébként nagyon meg vagyok lepve, hogy Önök nem tudnak helyben dönteni egy ilyen világos kérdésben, Key tábornok úr. Önök annyira aggódnak több ezer magyar hadifogoly hazatérése miatt, és most megkérdőjelezzük három vagy négy kiemelkedő demokratikus vezető hazatérését.

Key tábornok: Hallottam jelentéseket és híreszteléseket, melyek szerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés 12 tagja van letartóztatásban és nem tudni, hol vannak most;³⁹ kormányom irántuk is érdeklődik. Így hát én nem hozhatok semmiféle döntést ebben a kérdésben a kormánnyal való konzultáció nélkül. A magyar hazatelepülők ügyében már kaptam útmutatást, hogyan kell eljárnom.

Marsall: Ki tartóztatta le ezt a tizenkét embert?

Key tábornok: Az általam hallott jelentések alapján mondtam ezt, és emiatt kértem a Marsall urat, vajon neki van-e bármilyen információja erről az ügyről.

Marsall: Nem fogok itt híresztelésekről vitatkozni. Bárkinek információja van erről a kérdésről, ellenőrizni kell azokat, és én tagadom, hogy bármiféle tudomásom volna ezekről a híresztelésekről.⁴⁰

Key tábornok: Valószínűleg választ fog kapni kormányomtól 5 napon belül.

Edgcumbe tábornok: Vámbéri Amerikában lehet.

Marsall: Nem fontos, hol vannak ezek az emberek. Én csak az alapelvet akartam megvitatni. Levelet fogok küldeni Key és Edgcumbe tábornok uraknak ebben az ügyben.

Key tábornok: Hasznos volna, ha a magyar kormány minden levélről, melyet a SZEB-nek vagy elnökének címez, másolatot küldene számunkra is. Nagyra értékelném, ha az elnök közölné a magyar kormánnyal, hogy küldje meg mindegyikünk számára a másolatokat, vagy az elnök maga küldené meg a magyar kormánnyal váltott levelek másolatát.

Edgcumbe tábornok: Egyetértek, szintén szeretném megkapni a másolatokat.

Marsall: Meg fogom küldeni az említett négy személyre vonatkozó levél másolatát. Én is csak egy-két nappal ezelőtt kaptam meg.

Key tábornok: Ezenkívül a magyar kormánynak a svábok kitelepítésére vonatkozó leveléről⁴¹ is szeretnék másolatot kapni. Nincs másolatom [erről a levélről] az irataim között.

39 Mások mellett Cseh János, Dobó István, Dancza Lajos, Fekete Imre, Lengyel Sándor, Kurucz István, Szíjj Rezső és Poprádi Pál is a politikai rendőrség őrizetébe került 1945 tavaszán, ill. nyarán. Cseh Jánost, Dobót és Danczát Péter Gábor, a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának vezetője Demény Pállal együtt tartóztatta le, majd Rákosi utasítására adta át a szovjet hatóságoknak 1945 augusztusában, ahonnan rövidesen ismét a magyar hatóságok őrizetébe kerültek. Ld. erre vonatkozóan: Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23–1945. november 15. B. kötet. Szerk., jegyz., bev. Szűcs László. Bp. 1997. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 28.) 188–189.

40 Az 1945. szept. 4-i kormányülés jegyzőkönyve szerint sem a belügyminiszternek, sem az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökének, Zsedényi Bélának nem voltak információi a letartóztatott nemzetgyűlési képviselőkéről, akiket állítólag a szovjet hatóságoknak adtak át. Zsedényi állítása szerint ő korábban felvilágosítást kért Vorosilov marsalltól a letartóztatottakra vonatkozóan, de a marsall szerint a képviselők a magyar hatóságok őrizetében voltak. Ld. Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei i. m. 188.

41 Az említett levélben a magyar kormány a kitelepítendő svábok létszámát 3–400 000 főre becsülte. A levél tartalmazza azt is, hogy Vorosilov marsall 1945. aug. 9-én szóbeli jegyzékben sürgette 4–500 000 sváb kitelepítését. Ld. Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei i. m. 69–71.

(A Marsall először kijelentette, hogy nincsen példánya ebből a levélből, majd miután vezérkari főnöke mondott neki valamit, kijelentette:)

Marsall: Meg fogom küldeni a másolatokat.

Marsall: A következő kérdés a sajtótudósítókra vonatkozik.

Edgcumbe tábornok: Kormányom úgy tájékoztatott, hogy Potsdamban egyetértés született abban a kérdésben, hogy engedélyezni kell a sajtótudósítók belépését Magyarországra, és kormányom tudni szeretné, mi szükséges a beutazási engedélyekhez.

Marsall: Nincs akadálya a Magyarországra való belépésüknek, de minden esetben szükségünk van bizonyos információkra, mint a tudósítók nevei, létszámuk, hová kívánnak ellátogatni, mennyi ideig kívánnak itt maradni, az általuk képviselt hírügynökség neve és egyéb, ehhez hasonló információkra.

Edgcumbe tábornok: Azonnal tájékoztatni fogom kormányomat és megszerzem az adatokat.

Key tábornok: Én is.

Marsall: A 4. pontot fogjuk most megvitatni, mely a háborús bűnösök listájára vonatkozik. Van valami információjuk?

Key tábornok: Nincs pontos információnk az itt szereplő összes személyről, mivel nem mindegyikük van amerikai területen, de mindenkit, aki az Egyesült Államok katonai hatóságának őrizetében van, át fogunk adni a magyar kormányoknak. Amint a magyar kormány képviselőket küld értük, át fogjuk nekik adni ezeket az embereket.

Marsall: Hol fog ez megtörténni?

Key tábornok: Salzburgban.

Marsall: Nem kaptam semmi hivatalos értesítést erről. Talán Ön részletesebben is tájékoztathat.

Key tábornok: A későbbiekben az összes személyről felvilágosítást kell adjak a Marsall számára, de Szálasit már ebben a pillanatban át tudnánk adni.

Marsall: A levélben legyen szíves közölni véleményét, valamint az említett személyek átadására vonatkozó részleteket. Szeretnénk 5 vagy 7 fontosabb személyt azonnal átvenni, s szeretnénk tudni az átadás pontos feltételeit és helyét.

Key tábornok: Örömmel teszem ezt meg, és ki fogom fejteni, milyen intézkedéseket lehet tenni a magyar kormánynak való átadásukra. Csak mostanában kaptam erről információkat, és mivel Clark tábornok úr, aki az ausztriai zóna parancsnoka, még nem tudott teljesen berendezkedni Bécsben, az információ lassan jut el hozzánk.

Edgcumbe tábornok: Az én kormányom még mindig vizsgálja az ügyet, és tájékoztatni fogom őket, hogy az Egyesült Államok kormánya kész átadni az általuk őrzött embereket. Nincs határozott utasításom ebben az ügyben kormányomtól.

Marsall: Most az ötödik kérdést vetem fel. Ez a SZEB új eljárás módjára vonatkozik.⁴²

Key tábornok: Szeretném, ha az új alapszabályra vonatkozó javaslatát – melyet augusztus 14-i levelében küldött meg – a SZEB második időszakban való tevékenységére vonatkozó alapként vitatnánk meg. Megküldtem ezeket a javaslatokat kormányomnak,

42 Az 1945. júl. 17. és aug. 2. között tartott Potsdami Konferencián megállapodás született a Szövetséges Ellenőrző Bizottságok tevékenységének felülvizsgálatáról is. A konferencián a három fél megegyezett abban, hogy az említett országokban az ellenőrző bizottságok munkamódszerét az „alapul elfogadott indítvány alapján felülvizsgálja, figyelembe véve a három kormány érdekeit és felelősségét, amely kormányok együttesen szabták meg a szóban forgó államok fegyverszüneti feltételeit”. Ennek alapján Key tábornok benyújtotta az amerikai fél javaslatát egy új alapszabályzatra, ezt azonban Vorosilov marsall vitára sem bocsátotta, s a szovjet részről kidolgozott új

és kaptam tőlük egy másolatot a potsdami egyezményről, mely megállapítja, hogy a három kormány egyetért abban, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság eljárás módjának felülvizsgálatához hozzá kell kezdeni. Kormányom küldött nekem egy indítványt, hogy nyújtsam be a SZEB-nek mint az Egyesült Államok javaslatát a második időszak alapszabályzatára. Csak tegnap kaptam meg kormányom ezen javaslatát és azonnal megküldtem a másolatokat Önnek és Edgcumbe tábornok úrnak, de nem volt még időm ezt személyesen is megvitatni. Kormányom arra utasított, hogy nyújtsam be ezt, mint az Egyesült Államok indítványát a magyarországi SZEB eljárás módjára az ellenségeskedés végétől a békeszerződés aláírásáig terjedő időszakban. Ezért én a különbségeket vitatnám meg.

Marsall: Itt valami félreértés lesz – én nem fogom megvitatni ezt a kérdést ezen a találkozáson, mivel ez nem az ilyen viták helye. Az alapszabály, melyet én augusztus 14-én elküldtem, az új alapszabály, nem pedig javaslat és ez pontosan megegyezik az általam július 11-én kifejtett eljárás módjával. Potsdamban felmerült a Szövetséges Ellenőrző Bizottságok új alapszabályainak kérdése és az a javaslat született, hogy Románia, Bulgária és Finnország vegye a magyarországi SZEB alapszabályzatát alapul saját eljárás módjának kialakításához. Emiatt küldtem a második levelet mindkettőjüknek. Én nem fogom itt megvitatni ezt a kérdést, mivel ez az Önök kormányára tartozik, hogy bármiféle felülvizsgálatot megvitatassanak Moszkvában. Ez az alapszabály egyetértés tárgya volt a kormányok között és bármiféle felülvizsgálatot a kormányoknak kell elvégezniük.

Key tábornok: Bizonyos vagyok abban, hogy itt félreértés van. Itt van előttem a külügyminiszter, Byrnes úr távirata, mely megállapítja, hogy a három kormány egyetértett abban, hogy az említett országokban működő Ellenőrző Bizottságok eljárás módjának revízióját meg kell kezdeni a revízió alapjaként elfogadva a szovjet kormány javaslatát a magyarországi alapszabályra.⁴³ Kormányom tehát nem fogadja el az Ön augusztus 14-i javaslatát (mely csatolva volt a távirathoz) mint a SZEB alapszabályát vagy szabályzatát, csak legfeljebb mint alapot azok revíziójához.

Marsall: Nem fogom megvitatni ezt a témát ezen a konferencián. Kormányom szerint ez lesz az alapszabály a második időszakra és az erről való bármiféle vita kormányzati szinten kell bonyolódjék.

Key tábornok: Jelenteni fogom ezt kormányomnak, de szeretném elmondani, hogy kormányom nem fogadja el az Ön augusztus 14-i javaslatát mint az alapszabályt vagy szabályzatot a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság részére és ezt rögzíteni szeretném.

Marsall: Ez a kormányokra tartozik és nekem nincs jogom megmondani, hogy az Önök kormánya mit tegyen.

Edgcumbe tábornok: Szeretném közölni a Marsallal, hogy én tájékoztattam kormányomat, de ők nem jelentették ki, hogy el fogják fogadni a javaslatot. Úgy tájékoztattam őket, hogy a kérdést később fogjuk megvitatni, úgyhogy nem szeretném, ha azt hinné, hogy kormányomnak nincs ellenvetése.

Marsall: Most a 6. pontot fogjuk megvitatni.

---

szabályzatot aug. 14-én mint hatályos alapszabályt küldte meg a brit és az amerikai delegációknak. A kérdés mindvégig neuralgikus pontja maradt a bizottság működésének, de a tevékenység ezután már az – angol és amerikai részről hivatalosan el nem fogadott – alapszabály szerint folyt.

Ld. erre vonatkozóan: Documents of the meetings of the Allied Control Commission for Hungary i. m. 436–439.

43 A hivatalos amerikai állásponttal kapcsolatban ld. FRUS 1945. IV. Europe. Washington, 1968. 842–844.

Key tábornok: Lehetséges, hogy ez csak egy híresztelés, de olyan sok értesülést kaptam erről, hogy úgy gondolom, át kell adnom Önnek ezt az információt, és ha szükségesnek érzi, erősítse meg vagy cáfolja. Olyan értesüléseket kaptam, hogy a magyar kormányt a közeljövőben megtartandó választásokra utasították, és a jelentések szerint a SZEB elnöke adta ezeket az utasításokat.⁴⁴ Ez rendkívül fontos kérdés, és ha ezek az utasítások a SZEB nevében keletkeztek, kormányom, és én, mint kormányom képviselője szeretnék mindenről tudni ebben az ügyben. Ha nem születtek ilyen utasítások, elnézést fogok kérni Marsall úrtól, hogy felhoztam ezt a kérdést, de ezek a jelentések annyira gyakoriak, hogy kénytelen vagyok szóba hozni őket.

Marsall:

(Megjegyzés: Cserkaszov alezredes, a tolmács elkezdte fordítani a szöveget, de néhány szó után a marsall nagyon idegesen félbeszakította és kijelentette:)

Nem azért vagyok itt, hogy híreszteléseket cáfoljak és ez nem az a hely, ahol az utcán hallott rémhíreket meg kellene vitatni. Kategorikusan visszautasítom, hogy a kérdést lefordítsák. Nincs információm a választásokra vonatkozóan és senki sem kérdezett meg engem ebben az ügyben.

Key tábornok: Nem ragaszkodhatok ahhoz, hogy tájékoztasson arról, hogy ez egy rémhír, vagy pedig egy utasítás, de a kérdés annyira fontos, hogy kíváncsian volna mindent tudni róla, és nagyra értékelném, ha az én fenti bejelentésemet lefordítanák.

Marsall: Semmit sem hallottam a választásokról és nem fogok rémhírekről vitatkozni; semmit sem hallottam erről az ügyről.

Nagyra értékelném, ha nem hozná kínos helyzetbe ezt a konferenciát [olyan kérdésekkel], mint ezek a híresztelések a 12 letartóztatott nemzetgyűlési képviselőről vagy a magyarországi választásokról. Ha bármilyen információt kapok a magyar kormánytól, értesíteni fogom Önöket.

Key tábornok: Ha a Marsall úr kijelenti, hogy nem tud semmit a dologról, én hiszek neki és köszönetet mondok.

Marsall: Amikor megkaptam a magyar kormány levelét, melyben az Ideiglenes Nemzetgyűlés négy tagja beutazásának engedélyezését kérték, azonnal levelet küldtem a számukra, melyben információkat kértem ezekről az emberekről, és meg fogom küldeni a választuk másolatát Önöknek, amint megkapom azt. Ez bizonyítja, hogy nem tudok semmit a választásokról, mivel egy olyan kérdés, mint a választások, nagyon fontos politikai ügy. Lehetetlen dolog választásokat tartani, hacsak nem tud róla mindenki. Ki fogom kérni az Önök tanácsát a választások kérdésében, mivel a SZEB engedélye nélkül a magyar kormány nem tarthat választásokat.

Key tábornok: Köszönöm.

Marsall: Most pedig a következő kérdés, a postai, távirati kapcsolatok.

Edgcumbe tábornok: A SZEB augusztus 3-i találkozásán⁴⁵ kijelentette az Elnök úr, hogy a postai és távirati kapcsolatok a megnyitás pontján vannak és hogy meg fogja tudakolni az újraindításra vonatkozó feltételeket.

Marsall: Valószínűleg félreértés történt, mert a postai kapcsolatok nem lettek engedélyezve, csak a rádióösszeköttetés.

44 A miniszterelnök, Miklós Béla Balogh István államtitkár útján tájékoztatta Key tábornokot a mielőbbi választásokra vonatkozó szovjet követelésekről. A miniszterelnök ugyanakkor kifejezte aggodalmát amiatt, hogy a nagy létszámú orosz csapatok jelenléte miatt lehetetlen lenne szabad választásokat tartani. FRUS 1945. IV. i. m. 851–859.

45 Ld. Documents of the meetings of the Allied Control Commission for Hungary i. m. 59–66.

Edgcumbe tábornok: Értem, és szeretném, ha misszióink személyzete megtárgyalhatná a magyar illetékesekkel a Nagy-Britanniával való rádiókapcsolatok megszervezésének az ügyét.

Key tábornok: Úgy értem akkor, hogy Ön meg fogja vizsgálni a magyar kormánnyal a rádió-távirati kapcsolatok lehetőségét annak érdekében, hogy megtudjuk, mikor küldhetünk üzeneteket rádión keresztül.

Marsall: Így van.

Key tábornok: Mikor lesz a következő találkozó?

Marsall: Augusztus 30-ra tűzzük ki az időpontot. Kérem, hogy a napirendet két nappal az ülés előtt adják meg.

Edgcumbe tábornok: Lesz egy másik találkozó is a részlegek vezetőinek részvételével a megyékben?

Marsall: A közeljövőben megtartjuk az ülést.

Az ülést ezután berekesztették.

Henry G. Simmonite
ezredes, titkár

GERGŐ BENDEGÚZ CSEH

THE MINUTES OF A MEETING HELD ON 22 AUGUST 1945 BY THE ALLIED CONTROL COMMISSION FOR HUNGARY

The purpose of the Allied Control Commission for Hungary was to verify the fulfilment of the terms of the Armistice Agreement of January 1945. Between the spring of 1945 and the autumn of 1947, the Commission, which included military delegations from the Soviet Union, the United States and Great Britain, played a decisive role in Hungarian domestic political, economic and military life. The international balance of power at the end of the Second World War, the primary interests of the victorious powers, and the establishment of the respective military zones of occupation, fundamentally determined the direction of political development of the countries affected. Hungary, whose significance for the western powers was peripheral even within central Europe, became part of the Soviet sphere of economic, political and military interest, owing to the continuous presence of the Red Army and immediate Soviet power interests. The Allied Control Commission, which functioned under Soviet leadership with only nominal western participation, became an instrument of Soviet policy. This was especially so during the initial period of its operation when the Soviet-backed Hungarian communist party was still insufficiently strong to represent Soviet interests directly. During its life, the Allied Control Commission held more than fifty meetings at the level of head of delegation. The minutes of these meetings contribute significantly to our knowledge of contemporary Hungarian politics and an episode in international diplomatic history. The minutes forming the subject of the article date from August 1945, when the allies were still bound by the ties of a war that they had fought together but when the signs of the impending conflicts were present both in international politics and in the Hungarian arena. After the unconditional courtesy and solidarity of the first meetings of the Commission, by the summer of 1945 confrontations at the meetings between the Soviet and western military leaders were becoming increasingly frequent. The minutes of a meeting held

on 22 August 1945 characteristically portray the changing international climate and the resulting tension between the western and Soviet missions comprising the Commission. The minutes also illuminate the sources of the most common conflicts between the delegations. The most important of these was a dispute concerning the Commission's statute, which erupted because the Soviet side unilaterally – and without consulting its allies – determined the operational rules of the Commission and the faculties of the various delegations. Unilateral Soviet interference in Hungarian domestic politics was also a frequent source of tension at the Commission's meetings: for instance, at the meeting held on 22 August, the western delegations attempted to question Soviet insistence on early elections. Another characteristic grievance of the United States' and British delegations – also mentioned at the 22 August meeting – was that they were informed only retrospectively about the decisions of the Commission or sometimes learnt about them in the press, and, at the same time, could not always obtain copies of letters sent by the Soviet leadership of the Commission (even letters sent to the Hungarian government). The published document is a literal translation of the minutes of the meeting taken by the secretary of the U.S. delegation.